

Brandenburgi Katalin Erdélyből való távozását nehezebb nyomon követni, mint az ehhez képest egyszerűbben rekonstruálható fejedelemszonyi elődök emigrációját. Izabella királynő 1551. augusztus 6-án, fiával, János Zsigmonddal és Petrovics Péter kíséretében elindult Kolozsvárról Kassára, majd 1552 márciusában továbbmentek a nyírbátori szerződésben nekik kárpótlásul kijelölt sziléziai oppelni hercegségbe s ezt lakhatatlannak tartva a krakkói királyi udvarban telepedtek le.² Mária Krisztiána, Báthory Zsigmond felesége 1599 április közepén Erdélyből távozva egyenesen Grazba, szülőhazájába ment.³

Brandenburgi Katalin kivonulása Erdélyből azonban nem ilyen egyszerű. Eltávozása után még sokáig időzött a Magyar Királyságban, „emigráns” udvartartása, politikai kapcsolattartása feltárásra szorul. A kolozsvári országgyűlésen, 1630. szeptember 28-án történt lemondatása utáni sorsát, tevékenységét Erdélyben és a Magyar Királyságban mozaikszerű adatokból rekonstruálhatjuk. Segesvári Bálint krónikája híven rögzíti a Brandenburgi Katalinnal kapcsolatos eseményeket. „30. sept. Mene el Bethlen Gáborné Kolozsvárról Fogarasba lakóul, minthogy az ura Bethlen Gábor testamentumban neki hagyta volt minden tartományával ilyen conditioval, hogy ha az nemes ország vissza akarja váltani Fogarast Bethlen Gábornétól, tehát az nemes ország Bethlen Gábornénak Brandenburgi Catharinának 300 000 forintot tegyen le, azután az országnak Fogarast kezében bocsájtja Bethlen Gáborné. Munkácsot azonképpen hagyta volt testamentumban 500 000 forintban, azt is ha ki akarják váltani, tehát Bethlen Gábornénak letegyék az megnevezett 500 000 forintot.”⁴ Szádeczky Lajos úgy nyugtázza és „kerekíti le” Brandenburgi Katalin fogarasi időzésének történetét, hogy „Brandenburgi Katalin rövid fejedelemsége idején maga is sokat tartózkodott Fogarasban, mint erdélyi főbirtokán, ahová Rákóczi György megválasztása után visszavonult, s azt csak hosszas alkudozás és kiegyezés után adta át az új fejedelemnek, aki annak kapitányává 1631-ben Kemény Jánost nevezte ki.”⁵ Kemény János – aki már a Brandenburgi Katalin és I.

¹ Tanulmányunk a K 68 967. számú, „Az erdélyi fejedelmek udvari reprezentációja” című OTKA pályázat (2007–2011) keretében született. Három kollégám nélkül aligha vállalkoztam volna megírására. Fazekas István a bécsi, Dominkovits Péter a soproni levéltári források feltárásában nyújtott önzetlen támogatást, Tóth Krisztina a német és latin források fogós kérdéseinek értelmezésében, a szövegközlésben segített. Mindhármuknak őszinte köszönetemet fejezem ki. Brandenburgi Katalin fejedelemségére, a témakör további irodalmára: *Szabó Péter: Brandenburgi Katalin tettei a hit és a török hűség dolgában*. In: Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai. Szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó. Bp., 2010. 109–123.

² Bernardo de Aldana Magyarországi hadjárata [1548–1552] Kiadja: Szakály Ferenc., Ford. Scholz László. Bp., 1986. 140., *Forgách Ferenc: Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt*. Ford. Borzsák István. Bp., 1982. 36.

³ *Benda Kálmán: Erdély végzetes asszonya*. Bp., 1986. 70.

⁴ Segesvári Bálint krónikája. In: Erdélyi Történelmi Adatok. Szerk. Mikó Imre. III. köt. Kolozsvár, 1858. 198. Ezek Bethlen halála előtti intézkedései, a végrendeletben nem szerepelnek. Bethlen Gábor végrendelete, 1629. In: Magyar gondolkodók. 17. század. Szerk. Tarnóc Márton. Bp., 1979. 104–119.

⁵ *Szádeczky Lajos: Fogarasi történeti emlékek V*. In: Erdélyi Múzeum (1892), 10. sz., 637.

Rákóczi György közötti alkudozásoknak is közvetítője volt – sok információval szolgál Brandenburgi Katalin fogarasi udvaráról. Leírja, hogy Fogarasban megbeszélte Rákóczi „kívánságait és egyéb actákat” a fejedelemsasszonnyal, aki „igen örömet hajla Rákóczihoz való jóakaratra, mert Bethlen István ellen igen nagy gyűlölségben vala.”⁶ Kemény szerezte Katalin fogarasi német udvarának udvarmester-nőjét, özvegy Belényesi Györgynét. A hopmesterasszonyt később az a Görgey Jób vette feleségül, aki aztán I. Rákóczi Györgynek, majd feleségének, Lórántffy Zsuzsannának udvarmestere lett.⁷ A magyar udvar hopmestere Fogarason Kun Ferenc, udvarbírája Felvinczy Márton volt.⁸ A fejedelemsasszony fogarasi vagyonát Csáky István alaposan megcsapolta, de az udvartartás maga is igen költséges volt. A „kártyára”, de különösen az asztalra rengeteg pénz folyt el: „három vala az konyha, egyik német, másik magyar, harmadrendbeli belső konyha, hol német szakácsasszonyok, leányok főztek vala német módon, maga ebédlő házában az fraucimerek asztala, hová egyenlőképpen tálaztak, szabad volt böcsületes főember szolgálknak, mind magyarnak, mind németnek odaülni, jó kívánatos állapot vala ifiú embernek.”⁹ Brandenburgi Katalin viszonylag jól megtanult magyarul, így nyelvtudása megkönnyíthette a „német és magyar udvarok” közötti érintkezést.¹⁰ 1630. őszén és 1631 tavaszán Brandenburgi Katalin fogarasi udvara külön diplomáciát folytatott s egy kis államot képviselt az államban. „Különb vala akkorban az az hely és udvar mint egy kis porta” – írta Kemény János.¹¹ Nyüzsgöttek itt I. Rákóczi György, idősebb Bethlen István, Zólyomi Dávid, Csáky István, Esterházy Miklós, a számkivetett havasalföldi vajdafi, Iván követei. Itt kötötte meg 1631. április 13-án Brandenburgi Katalin I. Rákóczi György megbízottjaival azt az egyezséget, mely szerint a munkácsi várat rajta

⁶ Kemény János és Bethlen Miklós művei. Kemény János önéletírása. Szerk. V. Windisch Éva. Bp., 1980. 131. (Magyar Remekírók) (a továbbiakban: Kemény: Önéletírás).

⁷ „Feleségét [Belényesi Györgynét] az fejedelemsasszony sok kérésére hopmesterasszonnyak szerzettem vala, kit azután az hopmester Görgei Jób vón el feleségül.” Kemény: Önéletírás 131., Nagy Iván tévesen Görgey Jóbba tette meg Brandenburgi Katalin ekkori főudvarmesterének. „A család egy tagja Görgey Jób a XVII. században Erdély földén is ismeretessé tevő e nevet, lévén Bethlen Gábor fejedelemlének Brandenburgi Katalinnak udvarmestere, midőn Belényesi... özvegyét vevő nőül.” Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. köt. Pest. 1858. 445. Brandenburgi Katalin korábbi főudvarmesterei: „Gerhardus Romilian de Chalthin, az asszonyunk öfsege hopmestere.” Kerekes György: Kassa város jegyzőkönyveiből. 1628. Történelmi Tár, (1908) 85–118. 110. jegyzet., Szunyogh Gáspár, Brandenburgi Katalin főhopmestere. In. Kemény: Önéletírás 108., Horváth György, hopmester. Kemény: Önéletírás 110., Macskási Mihályné, hopmesterasszony. In: Kemény: Önéletírás 113., Görgey Jób előbb I. Rákóczi György fejedelem sárospataki udvarmestere volt. Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648) Budapest. 1955. 669. Görgey Jób az „öreg fejedelemsasszony hopmestere” 1652. február . 5. A források egy része Kolozsvár Város Levéltárában, a városi számadáskönyvekben található: Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár / Archivele Naționale, Direcția Județeană Cluj (=KmOL., Kv, Kolozsvár Város Levéltára (=KvLt), Számadáskönyvek (=KvSzám), a Görgey Jóbba vonatkozó adat: uo. KvSzám. 27/VI. 4. 58.

⁸ Kemény: Önéletírás 137.

⁹ Kemény: Önéletírás 141.

¹⁰ Krauss, Georg: Erdélyi krónika 1608–1665. Ford.: Vogel Sándor. Bp. 1994. (a továbbiakban: Krauss: Erdélyi krónika) 125. *Horn Illdikő*: Nyelvtanulás, nyelvtudás az Erdélyi Fejedelemségben. Történelmi Szemle. 51 (2009), 65–79.

¹¹ Kemény János: i.m. 136–137.

kívül senkinek nem adja.¹² Katalint szinte az egész „szász egyetem” támogatta¹³ és ezért is mozdult ki szívesen az erdélyi románok tömörülési helyéről, a fogarasi vártartományból Szászföldre. Medgyesen 1631. május 26-án még tovább finomította a fogarasi szerződést I. Rákóczi Györggyel s halála esetére – bizonyos feltételek mellett – Munkácsot a fejedelem középső fiára, Zsigmondra ruházta.¹⁴

Miután I. Rákóczi György megbékélt vele, a fejedelemasszonyt óhajának megfelelő-en kikísértette Erdélyből. Valószínű, hogy Brandenburgi Katalin a fejedelem költségén utazott, mert „kimenő útjára is nem vala költsége”.¹⁵ Ibrányi Mihály váradi alkapitány katonai díszkísérettel messze a Partiumon túli királysági területekre is elkísérte a lemondott fejedelemasszonyt.¹⁶ Mintha érezte volna, hogy Katalin a Magyar Királyság területén már csak Csáky István és a királypárti urak szavára hallgat. Brandenburgi Katalin ugyanis a munkácsi vár végleges megszerzése érdekében alkudozásokba bo-csátkozott királysági kegyeltjével, Csáky Istvánnal. Rákóczi a leleszi konvent előtt tiltakozott a háta mögött folyó tárgyalások miatt.¹⁷ Brandenburgi Katalin a Munkácshoz közeli Beregszászra ment és valószínű, hogy a ma is meglévő Bethlen-házba szállt meg, ahol harmadnapig mulatott.¹⁸ Ismeretes azonban, hogy az év nyarán Munkács várának kapitánya, Balling János, a várat az új fejedelem, I. Rákóczi György hűségén tartotta és becsukta az erődítmény kapuját Csáky előtt.¹⁹ Kovács András ezt az időszakot „Brandenburgi Katalin pártja” részéről a Rákóczi „megbuktatására irányuló cselszövés” korának minősíti, amelybe Brandenburgi Katalin csoportja oldalán sokan, akár még egy sienai származású építész, Landi János is belekeveredett.²⁰

Csáky munkácsi kudarca, valamint a Katalin ügyét is felkaroló, katonai megoldást sürgető Esterházy Miklós nádor leszerelése a bécsi kormányzat és Pázmány Péter részéről a békés megegyezés felé hajlította Bethlen Gábor özvegyét.²¹ A lemondott fejedelemasszony Tokajba ment, melyet még Bethlen Gábor hagyományozott reá. Tokaj várát 1630. december 26-án Csáky István tanácsára Katalin átadta II. Ferdinándnak és őrségét hűsége alól felmentette.²² Itt

---

¹² *Lehoczki Tivadar*: Rákóczi György és Bethlen Gábor özvegye közti egyezkedés a munkácsi vár s uradalom iránt 1631. Történelmi Tár. (1878) (a továbbiakban: *Lehoczki* : Rákóczi György és Bethlen Gábor özvegye) 197–198. *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541–1711. Bp., 1918. 290. (a továbbiakban: *Lukinich*: Erdély területi változásai).

¹³ Krauss: Erdélyi krónika, 126.

¹⁴ *Lehoczki*: Rákóczi György és Bethlen Gábor özvegye, 195.

¹⁵ Kemény Önéletírás, 141.

¹⁶ *Angyal Dávid*: Versengés Bethlen Gábor örökségéért. Magyarország története II. Mátyástól III. Ferdinándig. (A magyar nemzet története tíz kötetben. Főszerk. Szilágyi Sándor) VI. köt. Bp., 1898. 438.

¹⁷ *Lehoczki*: Rákóczi György és Bethlen Gábor özvegye 197–198.

¹⁸ Kemény: Önéletírás 143–144. A beregszászi Bethlen kastély 1629-ben épült. *Lengyel János*: Beregszász évszázadai. Zempléni Múza. (2008) 3. sz., (31). 28–35.

¹⁹ *Szalárdi János*: Siralmas magyar krónikája. Sajtó alá rendezte: Szakály Ferenc. Bp., 1980. 142. (a továbbiakban: *Szalárdi*: Siralmas magyar krónikája).

²⁰ *Kovács András*: Szabályos alaprajzú, olaszbástyás várkastélyok Erdélyben. In: Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. Csetri Elek – Jakó Zsigmond – Tonk Sándor. Bukarest. 1980. 77–98., 277–280.

²¹ Erről: *Szabó Péter*: Pázmány Péter, I. Rákóczi György, Bethlen Péter. In: Pázmány Péter és kora. Szerk. Hargittay Emil. Píliscsaba. 2001. 92–101.

²² *Soós Elemér*: A tokaji vár története I. Közlemény. Hadtörténelmi Közlemények 14 (1913), 85.

egy darabig Csáky István tartott udvart számára.²³ Brandenburgi Katalin 1631. augusztus 22-én már biztosan Tokajban volt. Itt adott ki kötelezvényt 12 800 tallerről Melkau Fülöp berlini kereskedő javára, a tőle átvett ékszerekért.²⁴

Még az 1633. szeptember 28-án megkötött eperjesi egyezség előtt, amelyben II. Ferdinánd 200 000 magyar forintban elzalogosította Munkácsot a fejedelemelemek és fiainak, valamint rendelkeztek Katalin ingóságainak kiadásáról,²⁵ megindultak Brandenburgi Katalin és I. Rákóczi György között a szinte végeláthatatlan tárgyalások az özvegy fejedelemszony Munkácson „rekedt” javainak kiszolgáltatásáról. Az 1636-ig elhúzódó vagyonviták iratanyagát Radvánszky Béla közölte. Mi most itt csupán az özvegy fejedelemszony vándorló udvartartásának személyi állományát vizsgálva az I. Rákóczi Györggyel tárgyaló udvari kamarás, Vajai Vay Péter (*cubicularius*) szerepét emeljük ki.²⁶ Ez idő tájt lett Katalin udvarmestere az a Templai Horváth Ferenc, akit „sok practicákkal, szolgálat-keresésnek színe alatt expediáltak volt palatinus [Esterházy Miklós] és Csáki [István] Catherina fejedelemszonyhoz”²⁷ még fogarasi tartózkodásának idején s, aki a bécsi források szerint még 1634 elején is a fejedelemszony „udvari prefektusa” volt.²⁸ Miközben folytak a tapogatózó tárgyalások Munkács s Katalin ingóságainak sorsáról Tokaj vára, Brandenburgi Katalin tartózkodási helye 1631 őszén, – akárcsak korábban Fogaras – nagyigényű, korántsem provinciális udvarként működött, mi több fölvette a török diplomáciai szálát.

Fennmaradt egy Brandenburgi Katalin által szignált, Löben András részére kiállított, Tokajban 1631. november 12-én datált menlevél. Ez a főuraknak, főpapoknak, minden egyházi és világi tisztviselőnek a Német-Római Birodalom területén, továbbá minden gyalogos és lovas katonai vezetőnek, századosnak, tizedesnek, valamint a városok előljáróinak, polgárainak, mezővárosok és falvak lakóinak szól és arra kéri őket, hogy jelen oklevél bemutatóját, nemes *Andreas a Löbent*, a királynéi udvar tagját (*aulae nostrae familiaris*), akit a lemondott fejedelemszony bizonyos ügyekben a török portához, Konstantinápolyba küldött, minden címzett engedje szabadon átvonulni a területén mind odafelé, mind visszafelé.²⁹ Brandenburgi Katalin valószínűleg azért tartotta fenn még ekkor is portai kapcsolatait, mert érezte, hogy Munkács megszerzése érdekében a fejedelem nem riad vissza személyének portai lejáratásától. I. Rákóczi György ebbéli törekvéseire bőven találhatunk példákat. 1632. április 14-én Szalánczi István

²³ Krauss: Erdélyi krónika, 139.

²⁴ Brandenburgi Katalin kötelezvénye 12 800 tallerről Melkau Fülöp javára. Tokaj, 1631. augusztus 22. In: *Radvánszky Béla: Udvartartás és számadáskönyvek*. I. köt. Bethlen Gábor fejedelem udvartartása. Bp., 1883. (a továbbiakban: *Radvánszky: Udvartartás és számadáskönyvek*) 263.

²⁵ Lukinich: Erdély területi változásai, 292.

²⁶ I. Rákóczi György nyilatkozata Vajai Vay Péterrel való tárgyalásairól, Gyulafehérvár, 1636. június 8. In: *Radvánszky: Udvartartás és számadáskönyvek*, 374.

²⁷ Kemény: Önéletírás 137.

²⁸ Udvari Kamara a Magyar Kamarához, Bécs, 1634. jan. 24. Utasítsák Paulus Hirsch magyaróvári főharmincadost, hogy Brandenburgi Katalin részére fizesse a havi 200 ft-os deputátumot, amely elmaradása miatt Horváth Ferenc, a fejedelemszony udvari prefektusa (*Serenissimae Principissae aulae praefectus agens*) panaszkodott. Österreichisches Staatsarchiv (=ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (=HKA) Hofffinanz-Ungarn (=HFU) r. Nr. 149. Konv. 1634. Jan. Fol. 44–45.

²⁹ Vas Megyei Levéltár, XIII. 22. Lukinich család levéltára, 1. doboz, 2. tétel.

követének portai utasításába bekerült, hogy „Bethlen Gábor halála után az német fejedelemasszonyt el altatván, némely németes urak által, csak az isten és egynéhány urak, s főemberek kik hatalmas császárunknak igaz hívei most is, oltalmazza meg bennönket, hogy az egész ország német kézben nem esék”.³⁰ Katalin személyét válogatott képekben kezdték el illusztrálni. 1633. szeptember 21-én Körösy István, a fejedelem követe így rögzítette a nagyvezírrrel folytatott tárgyalásait: „Annak utána viszont azt kérdé szép-e [Brandenburgi Katalin]. Mondanám, hogy szép ember volna, ha jó volna. Öltözeti is occurála Kgls uram. Arra én azt mondanám, hogy az melljét mezítelen hagyván félig, úgy viseli köntösét. Kérdé, ha minden láthatja-e azt. Én mondanám, hogy igen is. (...) Annak utána Kgls uram Csáky és ez asszony felől oly dolgot is kérde, mely nem ide való megírom.”³¹ S végül I. Rákóczi György Munkács megszerzéséért a török csapatok behívását is latolgatta. „Ha azt akarják, hogy megtartsuk Munkácsot, az hadak minjárt üljenek fel halogatás nélkül, tatár segítségre legyen. (...) Bizton, ha most serénkedünk, úgy forgolódhatunk, nemcsak Munkács, de több is miénk leszen.”³²

Wesselényi Anna, Csáky István anyja arról tájékoztat, hogy a tokaji rezidencia a gyulafehérvári fejedelmi udvar ellenudvaraként működött ez idő tájt. „Ha lehetne azt akarnám, minden gonosz akaród helyett száz jóakaród volna. Meg vagyok rémülve, ha ismét Erdélyből követség megy ő felségéhez Katalinhoz [Tokajba], mert (...) mind neked tulajdonítják (...) ha ő felsége valamiben fogytakozást szenved.”³³ A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban fennmaradt ez idő tájból Wesselényi Anna levele I. Rákóczi Györgyhez, amelyet Csáky István idézése ügyében írt, és le akarta beszélni az új fejedelmet az ellenségeskedésekről. Fia, Csáky István, írta, a fejedelemnek „soha nem vétet, nemis akar vétetni” sőt kész a fejedelemnek „hiteles Szolgálatat leni.”³⁴

Szalárdi János, I. Rákóczi György levéltárosa úgy magyarázta Brandenburgi Katalin Erdélyből történt távoztának az okát, hogy az özvegy fejedelemasszony „nemzete közé kívánkozván” hagyta el Erdélyt.³⁵ Valójában ez azt jelentette, hogy az özvegy fejedelemasszony egyelőre a Magyar Királyság azon városaiba vágyott, ahol a német vezető réteg meghatározó szerepet játszott. Brandenburgi Katalin és udvara Tokajról elköltözve 1632 októberében már egészen biztos, hogy Sopronban tartózkodott.

³⁰ Szalánci István portai utasítása. Gyulafehérvár. 1632. április 14. In: *Szilágyi Sándor*: Levelek és okiratok I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez. Bp., 1883, 17. (a továbbiakban: Szilágyi: Levelek és okiratok).

³¹ Körösy István a fejedelemnek. Konstantinápoly, 1633. szeptember 21., Szilágyi: Levelek és okiratok, 150.

³² Szalánci István követutasítása. Gyulafehérvár, 1633. február 22., Szilágyi: Levelek és okiratok, 83.

³³ Wesselényi Anna 1631. évi leveleiből idéz pontos datálás nélkül: [*Közlő nélkül*:] Egy magyar nő harmadfél száz év előtt. Vasárnap Újság 22 (1875) 35. sz., 1875. augusztus 29. 550.

³⁴ Csáky István (Csáky Istvan) özvegye Wesselényi Anna levele a fejedelemhez Csáky István ... idézése ügyében. Almás, 1631. október 10. 137. Papír. Magyar. Eredeti. Jó állapot. II. 1/c. 7885. Repertórium: *Bernád Rita*: A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus Státus Levéltára (Erdélyi Római Katolikus Levéltárak 2.). Gyulafehérvár – Budapest, 2006. 33., A Csáky család erdélyi szerepével újabban Papp Klára foglalkozik. *Papp Klára*: Csáky István és a Bocskai-felkelés. In: Tanulmányok Bocskai Istvánról. Szerk. Horváth Zoltán. Debrecen, 2006. 111–126.

³⁵ Szalárdi: *Siralmas magyar krónikája*, 142.

A város és az erdélyi fejedelmek kapcsolata nem volt előzmény nélküli. Bethlen Gábor első hadjárata idején 1619. november 30-án jelent meg seregével a város falainál. A fejedelem a Bécshez közeli város elfoglalásának különös stratégiai jelentőséget tulajdonított. Sopron város tanácsa örök hűséget fogadott a fejedelemnek. A zömében evangélikus polgárság a vallásszabadság biztosítóját tisztelte Bethlen Gáborban. Bethlen Gábor a neki járó adó elmaradása miatt azonban 1620. április 4-én, Kassán kelt levelében panaszt tett a város előtt. Az erről szóló tanulmány kiváló, ám tanulságos, hogy a szerző nem tér ki a fejedelem és kísérete szálláshelyeinek feltárására.³⁶ Erről ugyanis nem talált forrást. Nagy kár, hiszen a lemondott fejedelemasszonyt – férje után – a város kínálta „lakályosság”, „belakottság” is vonzhatta udvarának Sopronba helyezésekor. Sajnos Eggenberg hercegnő, a brandenburgi örgróf rokonának korábbi soproni kapcsolatait nem ismerjük. Ő volt az, aki 1674-ben megvásárolta Resch Erhard Ádám soproni polgár Szent György utca 12. szám alatti házát (Eggenberg-ház), s itt a Habsburg kormányzat tiltása ellenére 1676-ig evangélikus istentiszteletek tartására biztosított helyet.³⁷ A források mennyisége tehát Brandenburgi Katalin soproni tartózkodásáról nem túl bőséges. Erre talán magyarázatot adhat az is, hogy a városi polgári képviselőlet úgynevezett községi tárgyalásairól nem szivároghattak ki a hírek. Ugyanez jellemezte a városi tanácsot is, amely a kényes ügyekben jó, ha egy szűkszavú nyilatkozatot tett. Az 1632. évi községi jegyzőkönyv 6. pontja például pénzbüntetéssel szankcionálta azokat, akik megszellőztetik a községi tárgyalások híreit.³⁸ Nagy feszültséggel járhatott a városban tartózkodó nemesek életmódjának elviselése a polgárok részéről. Az 1634. évi községi jegyzőkönyvek 30. pontjába bekerült, hogy a városban tartózkodó nemes uraknak az „önkéntes” vadászat, kivált lóháton és kutyák kíséretében nem engedélyeztetik.³⁹ A polgárok nemesi életmóddal kapcsolatos averzióját azonban egyedül csak ez a rövid határozat szögezi le. Valószínű, hogy a feszültség gerjesztésének elkerülése végett Sopron polgárai a nemesek túlkapásairól nyilvánosan nem szívesen beszéltek. Ezért sem tudhatunk sokat Katalin soproni udvarának mindennapjairól.

Az akkori soproniak szempontjából „rémálom”, az utókor szemlélője számára akár Jókai, vagy Mikszáth tollára vágyó történet 1632. október 15-én kezdődött, amikor Brandenburgi Katalin udvara valósággal megszállta a várost. II. Ferdinándnak már tudomása lehetett a vándor-udvar érkezéséről. Bécsben ugyanis 1632. október 9-én utasítást adott Hirsch Pál magyaróvári főharmincadosnak, hogy késedelem nélkül fizessen ki havonta 100 tallért a harmincad-jövedelemből a Sopronban tartózkodó fejedelemasszonynak.⁴⁰

³⁶ Vinkler Bálint: Bethlen Gábor és Sopron kapcsolatáról. SSz. 59 (2005), 242–251. Vinkler Bálint a Károli Gáspár Református Egyetemen kedves tanítványom volt. E tárgyú szakdolgozatának vezető tanára voltam.

³⁷ Az Eggenberg-házról: Sopron és környéke műemlékei. Főszerk.: Dercsényi Dezső. Írta: Csatkai Endre et al. Budapest. 1953. 196.; Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, 2008. 178–179.

³⁸ [Póda Endre:] Sopron szabad királyi város monographiája. Forrásanyag. Régi községi jegyzőkönyvek (1496–1507., 1523–1777). Sopron, 1890, 79. (a továbbiakban: Póda: Sopron).

³⁹ Póda: Sopron, 82.

⁴⁰ II. Ferdinánd a Magyar Kamarának. Bécs. 1632. október 9. ÖStA, HKA, HFU, r. Nr. 146. Konv. 1632. Okt. Fol. 25.

(„quondam Gabrielis Bethlhely principis Transylvaniae relictae viduae Catharinae natae marchionissae a Brandenburg iam Sopronii commoranti pro sua sustentatione menstruatim centum talleros ex proventibus tricesimalibus ibidem gratiose deputasse.”).

II. Ferdinánd, úgy tűnik, mindent megtett a vándor-udvar anyagi alapjainak előteremtéséért. 1633. november 21-én a Magyar Kamarához intézett levelében Bethlen Gábor özvegye, Brandenburgi Katalin részére Pozsony és Nagyszombat város részéről gabonát és bort rendelt, a magyaróvári harmincadból pedig pénzt.⁴¹ 1634. január 24-én az Udvari Kamara utasította a Magyar Kamarát; Hirsch Pál magyaróvári főharmincadostól meg kell követelni, hogy Brandenburgi Katalin részére fizesse ki a havi 200 forintos deputátumot.⁴²

Brandenburgi Katalin Sopronba települt udvara rendkívül költséges volt. Sopron város tanácsa már 1632. október 28-án rövid határozatot hozott Bethlen Gábor özvegye tartózkodási költségeinek áthárításával kapcsolatban.⁴³ Sopronban tette meg a borivással kapcsolatos híres mértékletességi fogadalmát a Brandenburgi Katalin udvarában feltűnő Csáky István. Ez a bizonykodó nyilatkozat jelzésértékű arra nézve, hogy mi folyhatott 1632. október 15. és 1633. szeptember 7. között Sopronban.⁴⁴ Csáky István 1633. június 20-án megígérte, hogy napi két pint bornál többet hétköznapon nem iszik: „Megtapasztaltam, hogy valamikor kelletnél többet iszom az borban, életemnek nyilván való ártalmára vagyon, azokáért felfogadtam nagy és erős szóval, hogy soha az én életemben semmi úton és módon az egyszer tölem elrendelt, ezüst palackomban lévő bornál többet nem iszom, melyben egy budai pint bor [1,697 liter] megyen, azt pedig kétszer napjában szabad leszen meginnom. Ebédkor, vagy ha akkor meg nem ihatom, ha kelletik, ebéd után is. Vacsorakor az másikat hasonlóképpen, vásárnapokon kívül. Mely fogadalmamat, ha valamiképpen csak mi kevés részében is megsérteném, tehát száz ezüst tallérral tartozom a szegényeknek, mely fogadásomnak vigyázására ez levelemet őrző, borszerelmű Nagy Mihály jámbor szolgámat rendeltem, kötelezvéen üdvösségére, hogy kedvezés nélkül reám vigyázzon, mely dologban való szolgálatjáért huszonöte az száz talléroknak övé legyen. Költ Sopronban, 20. Junii 1633. S[tephanus] Chiaki m[anu] p[ropria]”

Katalin a fékevesztett mulatozás ellensúlyozására kegyes pózban is megmutatta magát. Pázmány Péter szelleme, a katolikus megújulás szorgalmazása még elevenen hathatott a városban. Az érsek 1632. február 16-án nagyszabású látogatást tett a városban.⁴⁵ Volt tehát indíttatása annak, hogy Katalin 1632 novemberében⁴⁶ kihelyezte udvarát Szombathelyre, ahol a

⁴¹ II. Ferdinánd a Magyar Kamarához. Bécs. 1633. november 21. ÖStA, HKA, HFU, r. Nr. 148. Konv. 1633. Nov. Fol. 60–62.

⁴² Udvari Kamara a Magyar Kamarához. Bécs. 1634. január 24. ÖStA, HKA, HFU, r. Nr. 149. Konv. 1634. Jan. Fol. 44–45.

⁴³ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (=GyMSMSL), Sopron Város Levéltára (=SVL), Sopron város tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek (Rathsprotocoll) 42. köt. fol. 324–325.

⁴⁴ Idézi: *Petneki Áron*: A borivás ártalmáról. Mértékletességi fogadalom a XVII. századból. *História* (1979), 2. sz., 33.

⁴⁵ *Heimler Károly*: Payr György és Payr Mihály krónikája 1584–1700. Sopron, 1942. 24.

⁴⁶ *Fehér Máttyás* (*O. Praed.*): Bethlen Gáborné fejedelemasszony Szombathelyen. In: *Lapok Szombathely történetéből*. Szombathely, (1995) 39. sz. Újraéledés, eredetileg megjelent: *Vasvármegye* 76 (1943) 7. sz., (1943. január 10. vasárnap) 5–6., 76. (1943), 25. sz., (1943. január 31. vasárnap) 6–7. (a továbbiakban: Fehér: Bethlen

szombathelyi ferenceseknél Sennyei István győri püspök előtt akart bérmálkozni.⁴⁷ Sennyei István győri püspök már csak kükküllővári születése révén is nagy érzékenységgel viseltetett az erdélyi ügyek iránt. A püspök és Katalin nem először találkoztak. Sennyei mint a római császár főkövete már ott volt Bethlen Gábor és Brandenburgi Katalin lakodalmán (Kassa, 1626. március 2.) is. A püspök táncolt is – igaz sajátos módon – a fejedelemasszonnyal. A római császár követe „mivel papi ember vala (...) egy szép keszkenőnek az egyik végit az pap úr, másikat, de nem hosszan egymástól, az menyasszony fogta.”⁴⁸ Sennyei István I. Rákóczi Györggyel is jó kapcsolatot ápolt. Neki panaszkolta fel I. Rákóczi György Brandenburgi Katalin túlzó követeléseit végkielégítését illetően.⁴⁹

A szombathelyi, a város múltját illetően nem véletlenül Szent Márton napjára (november 11.) időzített ceremónia gazdag tanulsággal szolgál. A ferences templomban lezajlott szertartás nemcsak arról szólt, hogy Katalin a bérmálás szentségével katolikus hitét nyilvánosan megvallotta. A szertartás elemei közé illesztett két török ifjú látványos áttérése a keresztény hitre globális üzenetet is sugallt. A török vazallításban élő Erdélyi Fejedelemség egykori úrnője, Brandenburgi Katalin a két török ifjú megkeresztelkedését szorgalmazva fejezte ki a mohamedán világ keresztény hitre térése iránt táplált óhaját. Az egyik török ifjú keresztatyja Csáky István, a másikkal Sennyei Sándor, a győri püspök öccse lett. Csáky keresztfia a keresztiségben István, Sennyei Sándoré pedig a nagy fejedelemre, Bethlen Gáborra emlékezve a Gábor nevet nyerte. A soproni udvar személyi állományának vezető alakjai is kiszűrhetők az egykori krónikás feljegyzéseiből. „Szent Márton patrónusunk napján jöttek a Baráthok klastromához az Fejedelemasszoni és kísérete, hogy Urunk Eő Nagságba [ti. Sennyei István püspök] miséjén megkenessen és két teörök Ifjak [is az] szent keresztiségre. Egész udvar népe kísértte az Fejedelemnöt, de vendéghek is fölös számmal kísérték. Itt voltak Keglevich [István] Uram eő Nagságba Battiány Ádám Feő Kapitány uram Eü Nagságba, Haller István és Cserényi Farkas Uram eő Nagságbaik az Fejedelemnö köteles hív férjfiái, udvarbíró uram Pornóbul, udvarbíró uram Keszeöböl és mások az udvardi Tiszthtartó uraimékkal. Nemes papi emberek is jöttek az soproni Baráthok Gárgyán [gvárdián] tisztelendősége és a vasvári káptalan papi emberei Győri István prépost uram Eő Nagságba, Pápay János, Pereszteghy Márton és Csákányi János uraimék. (...) Az Fejedelemasszony udvarnépe is jött, keresztiséghi Csáky István urammal és

---

Gáborné) A cikk sok tárgyi tévedést tartalmaz, például Sopronba nem Munkácsról, hanem Tokajból ment Brandenburgi Katalin. A szombathelyi krónikás információit Takács J. Ince (OFM) szerint Fehér a Győri Püspöki Levéltárban találta meg. *Takács J. Ince: Térítések Szombathelyen és környékén.* In: *Sabaria Franciscana: A szombathelyi ferencesek története Szombathely, 1998. 137–138.* (Acta Savariensia; 14) (a továbbiakban: Takács: *Sabaria Franciscana*).

⁴⁷ Sennyei István (Küküllővár, Küküllő vm. 1580 k. – Győr, 1635. október 22.) In: *Magyar Katolikus Lexikon.* Főszerk. Diós István. XI. köt. Pöb–Seb. Budapest, 2006. 1013., Sennyei István vallási toleranciájáról, a soproni evangélikusok iránt tanúsított jóindulatáról: *Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története.* I. köt. A reformáció kezdetétől az 1681-ik évi soproni országgyűlésig. Sopron, 1917. 281.

⁴⁸ Kemény: *Önéletírás* 63.

⁴⁹ Sennyei István kancellár (1623–1635). In: *Fallenbüchl Zoltán: Magyarország föméltségai 1526–1848.* Bp., 1988. 138. I. Rákóczi György Sennyei István kancellárak. Gyulafehérvár. 1634. július 25. ÖStA, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Hungarica Miscellanea. Fasc. 423. Konv. B. 4–6.

Keglevich uram Eő Nagságha és feleségeik is jöttek és Urunk Eő Nagsághának Eöccse Senyei [Gábor] Uram.”⁵⁰

Az özvegy fejedelemasszony 1633. január 24-én ugyancsak kegyeskedő gesztust tett: az erdélyi származású Simándi István csornai prépostot egy soproni beneficium elnyerésére ajánlotta.⁵¹ Közben persze gazdasági ügyeit is intézte: a személyes „luxusra” kifizetett pénzek fedezetéről is igyekezett gondoskodni. Katalin valóságos üzleti vállalkozásba kezdett s 1632 októberében kintlevőségeit, – az I. Rákóczi Györgytől még el sem nyert javakat – tartozásai fedezeteként ígérte fent említett berlini kereskedőjének. Utasítása így szól: „Megígértük neki, hogy azon összeget a legelső pénzből, melyet nevünkben a fejedelemtől, vagy javaink után, melyeket eladhattok, bevesztek, neki megfizetek.”⁵² Ezek „ékszerek és értékes tárgyak” voltak. Strassburg Pál, a svéd király éppen Erdélyben tartózkodó követe Katalin kérésére pártfogásába vette Melkau Fülöp berlini kereskedő ügyét, akinek az özvegy fejedelemasszony adósa volt. Strassburg eszközölte ki, hogy I. Rákóczi György fizesse ki a kereskedőt azon összegekből melyekkel a fejedelem Katalinnak tartozott. Erdély lemondott úrnője 1633. június 10-én Sopronban állította ki azt az I. Rákóczi Györgynek szóló elismervényt, melyben igazolta az ügylet megtörténtét.⁵³

Sopron város tanácsa végül is megelégette a rajtuk élősködő udvar „áldásait”. A bécsi kormányzatnak a város magisztrátusa őszintén feltárta Sopron javainak méltatlan kiszípolozását. A bécsi Finanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz-Ungarn iratanyagában fennmaradt egy egész forráscsoport, amely segít feltárni az ügy részleteit. Az ügy felvétele minden valószínűség szerint akkor kezdődött, amikor Sopron város tanácsa egy beadvánnyal fordult az uralkodóhoz (ennek szövegét tanulmányunk végén közöljük). Ez a datálatlanul fennmaradt, feltehetően 1634 nyarának közepén született levél lehetett az elindítója Sopron város tanácsa és a kamarák – a Magyar és az Udvari Kamara – közötti Pozsonyban 1634. július 15-én elkezdett tárgyalásoknak. A levél lényege röviden így hangzik: a soproni polgárok tájékoztatják az uralkodót, hogy rendeletére az elmúlt évben szinte teljes egy évig ők tartották el a Brandenburgi hercegnőt, Bethlen özvegyét, amelynek költségei több ezer forintot meghaladnak. Az uralkodó azonban megígérte nekik, hogy az ellátás költségeit levonja a város adójából. Sopron város tanácsa kéri ezért az uralkodót, hogy tájékoztassa erről a Magyar Kamarát, és végezzék el a számadást a kiadásokról.⁵⁴ A Magyar Kamara Pozsonyban, 1634. július 15-én, e levél alapján tájékoztatta az Udvari Kamarát, hogy a soproni polgárokkal együtt elvégezte a számadást Bethlen Gábor özvegye és kísérete tartásáról. A soproniak mindent összeszámoltak: a bor, a kenyér, a gabona és effélék fogyasztását és árát, valamint a szállásadás költségeit, amelyek

⁵⁰ Képek Szombathely múltjából... i.m. eredeti közlés: 6–7., Takács: Sabaria Franciscana 137–138.

⁵¹ GyMSMSL, SVL, Rathsprotokoll. 1633. 42. köt. 38.

⁵² Brandenburgi Katalin utasítása a Melkaunak fizetendő 20 800 tallérról. Eyllenburg. [helyesen Edinburg=Sopron] 1632. október 29. Radvánszky: Udvartartás és számadáskönyvek, 266–267.

⁵³ Brandenburgi Katalin özvegy fejedelemasszony elismervénye arról, hogy azon összeget, melyet ő Melkau Fülöpnek tartozott volna megadni, I. Rákóczi György a nevezett kereskedőnek kifizette. Sopron, 1633. június 10. Radvánszky: Udvartartás és számadáskönyvek, 273–274.

⁵⁴ Sopron város datálatlan originális beadványa az uralkodóhoz. ÖStA, HKA, HFU, r.Nr. 150. fol. 24.

elég nagy kiadást és kellemetlenséget okoztak a polgároknak. Az összes kiadás együttesen 5301 forint 98 ½ dénár volt, ahogy ez a csatolt mellékletből részletesen kiderül. A soproniak a nemrég Sopronban összegyűjtött és válogatott borok árát is fel akarták venni a költségek közé. A Magyar Kamara azonban ezt elutasította, de kéri az Udvari Kamara véleményét ez ügyben.⁵⁵

A mellékletek tanúsága a következő: az 1632. október 15. és 1633. szeptember 7. között eltelt 327 napban Sennyei István kancellár rendeletére a soproniak kiadtak: naponta egy akó bort, összesen 327 akót, naponta 200 font kenyeret, azaz összesen 65 400 fontot, naponta 100 font marhahúst, összesen 327 mázsát, naponta két véka zabot, összesen 654 vékát, naponta két szekér szénát, összesen 654 szekérnyit, naponta két szekér tűzifát, összesen 654 szekérnyit. Pálffy Pál, a Magyar Kamara prefektusa rendeletére 1633. augusztus 3-tól minden nap hat vékával több zabot adtak 34 napon keresztül, ami összesen 204 véka, 34 napon keresztül két szekér szalmát adtak, összesen 68 szekérnyit. Zabból és gabonából 858 vékát kellett volna adni, a soproniak azonban 1532 vékát adtak, így a különbözet 674 véka, ami 40 dénárral számolva: 6 forint 90 dénár.⁵⁶ A Magyar Kamara Pozsonyban, 1634. július 14-én összesítette a soproniak költségeit, amelynek végösszege 5403 forint 68 ½ dénárt tett ki.⁵⁷

Brandenburgi Katalin Sopronba költözött udvarának méreteire nézve nem is annyira a pénzben számolt költségek, de a kiadott emberi fogyasztásra szánt élelmiszerek, elsősorban a kenyér mennyisége vethet némi fényt. A napi 200 font kenyér, – mivel a kora újkori Magyarországon a budai font volt elterjedt, amely közel fél kiló (491 g) súlyú volt⁵⁸ –, nagyjából 100 kiló (98 000 g) kenyérnek felelt meg. Fernand Braudel úgy számolta, hogy a párizsiak fejadagja kenyérből 1637-ben 540 g. volt.⁵⁹ Ha ezt az adatot a kora újkori Magyarország táplálkozási szokásaival összevetjük nagy mértékű eltérést tapasztalhatunk. Már Perjés Géza is felvetette, hogy a 17. század második felében Magyarországon a paraszti háztartások, és a Habsburgok ellen felkelő kuruc katonaság napi kenyér fejadagja 1 kg körül mozoghatott.⁶⁰ Zrínyi Miklós az 1646 után írt „Tábori kis tracta” című művében úgy határozza meg a katona fejadagját, hogy „egy emberre kell 20 nap egy véka.”⁶¹ A véka mint gabona űrmérték a 17. században elterjedt volt Erdély, a Partium, a Tiszahát és a Felvidék délkeleti részein, nem nagyon dívott viszont a

⁵⁵ Magyar Kamara az Udvari Kamarához. Pozsony. 1634. július 15. ÖStA, HKA, HFU, r.Nr. 150. Fol. 23.

⁵⁶ *Computus victualium ad dies 327 serenissimae principissae Bethlenianae per d. cives Sopronienses praestitorum, id est a die 15 Octobris Anni 1632 usque ad diem 7. Septembris Anni 1633.* Pozsony, 1634. július 14. ÖStA, HKA, HFU, r. Nr. 150. Konv. 1634. Aug. fol. 25.

⁵⁷ *Computus victualium...* Pozsony 1634. július 14. ÖStA, HKA, HFU, r.Nr. 150. Konv. 1634. Aug. fol. 26. Pálffy Pál már 1633. július 28-án (Marchegg) is Brandenburgi Katalin udvartartásának költségeivel foglalkozott. Tájékoztatta Sopron város tanácsát, hogy az uralkodó őt bízta meg azzal, hogy a számadást elkészítse. Bár tudja, hogy a városban járvány dúl, kéri a tanácsot, készítsék el a számadást. GyMSMSL SVL Oerteliana, Lad. XXXI. et FF. Fasc. 2. No. 65.

⁵⁸ Magyar Történelmi Fogalomtár. Szerk.: Bán Péter. A–K. I. köt. Budapest, 1989, 138.

⁵⁹ *Braudel, Fernand: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és lehetetlen.* Ford. Pödör József. Bp., 1985. 130.

⁶⁰ *Perjés Géza: Mezőgazdasági termelés, népesség, hadsereg élelmezés és stratégia a 17. század második felében (1650–1715).* Bp., 1963. 66, 100. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat; 29.)

⁶¹ *Zrínyi Miklós: Tábori kis tracta.* In: Zrínyi Miklós prózai munkái. Sajtó alá rendezte: Kulcsár Péter. Bp., 2004. 234. (Zrínyi Miklós összes művei).

Dunántúlon és a déli területeken, éppen ott, ahol Zrínyi otthonosan mozgott. Azt azonban tudjuk, hogy a hadsereg ételmezésben általában a kassai vékát számolták, amelynek 1630 és 1715 között konstans űr-, illetve súlymértéke, 23,28 l, illetve 17,46 kg volt.⁶² A felvidéki kapcsolatokkal is rendelkező Zrínyi ezzel számolhatott s így húsz napra adott egy vékája egy napra lebontva 0,873 kg lisztet jelentett. Ebből a hozzáadott sóval és vízzel nagyjából 1 kiló kenyeret lehetett sütni.

A számítás igazolja tehát, hogy a kenyérfogyasztás napi fejadagja hozzávetőleg 1 kg. Lehetett, s így Brandenburgi Katalin naponta körülbelül 100 kg kenyeret elfogyasztó udvara hozzávetőleg száz főből állhatott. Ám meglehet, hogy az udvar személyi állománya még ezt a létszámot is meghaladta, hiszen Brandenburgi Katalin emigráns udvara nemcsak katonáskodó férfiakból állt, hanem udvarhölgyekből is, akik kevesebb kenyérral élhettek. Ha elfogadjuk a száz fő körüli létszámot, akkor a napi fejadag marhahúsból közel fél kiló lehetett. A naponta kiosztott 100 font marhahús ugyanis megközelítőleg 50 kilónak (49 100 g) felelt meg, amelyből a 100 fős udvar tagjai napi fél kilónyi fejadagban részesülhettek.

A mellékletben szereplő naponta kiadott egy akó borból (67,672 l)⁶³ az udvar létszámára következtetni bizonytalan, hiszen, mint fent láttuk az udvar személyzete a „válogatott borokból” rekvirált is és a soproniak ezek árát is felakarták venni követeléseik közé. Brandenburgi Katalin 1626 februárjában 255 személyből álló kísérettel érkezett Bethlen Gábor esküvőjére Kassára,⁶⁴ akikből ugyan sok volt a protokolláris, később Berlinbe visszatérő személy, ám az Erdélyben maradt fejedelemasszonyi udvar tagsága mégis kitehette a 200 fős létszámot. Bethlen Gábor végrendeletében, már a kialakult gyakorlat szerint határozta meg 200 főben a fejedelemasszonyi udvar személyi állományát.⁶⁵ Brandenburgi Katalin Sopronba költözött udvara ugyan fele ennyi főt számlált, ám még így is jelentős szolgálati és reprezentációs funkciót láthatott el.

Kérdés, hogy hova költözött Sopronból 1633. szeptember 7-én Brandenburgi Katalin udvara. Az bizonyos, hogy 1634. január 28-án az özvegy fejedelemasszony már Pozsonyban, a Thurzó család városi házában időzött. Pálffy Pál, a Magyar Kamara elnöke ekkor kérelmezte az Udvari Kamarától Katalin udvarának elhelyezését és szükségleteinek fedezését. Egészen pontosan azt írja, hogy kéri az udvar szükségleteire vonatkozó listák leküldését Brandenburgi Katalin elhelyezéséről, aki Pozsonyban, a Thurzó grófok házában ül mostanáig.⁶⁶ Alighanem e kérelem az Udvari Kamaránál megszívlelésre talált s Katalin Bécsbe távozhatott. Mint köztudott, Katalin a bécsi udvarban ismerkedett meg Ferenc Albert szász herceggel, akivel 1639-ben házasságot kötött. Az esküvő

⁶² *Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig.* Bp., 1991. 364, 367. (Magyar Országos Levéltár kiadványai; IV.).

⁶³ A soproni akó 80 iccés volt. Egy általánosan elterjedt budai icce 0,8484 l, tehát egy soproni akó 67, 872 litert jelentett. Magyar történelmi fogalomtár. Szerk. Bán Péter. I. köt. A–K. Bp., 1989. 20., 203.

⁶⁴ Bethlen Gábor fejedelmet és nejét Brandenburgi Katalint kísérő násznép 1626. Radvánszky: Udvartartás és számadáskönyvek, 223–226. (Designatio Personarum Transilvaniae proficiscensium).

⁶⁵ Bethlen Gábor végrendelete. i. m. 118.

⁶⁶ Pálffy Pál magyar kamarai elnök az Udvari Kamarához. Pozsony. 1634. január 28. ÖStA, HKA, HFU, r. Nr. 149. Konv. 1634. február. Fol. 1–2.

után Katalin férjével Pomerániába költözött s 1644. augusztus 27-én Schöningenben hunyt el. Ez azonban már egy másik történet.

Sopron város eleinte minden bizonnyal nagy szívvvel, talán az „Erdélyből száműzött” özvegy fejedelemszöveg iránti rokonszenvvel is fogadta Katalin udvarát. Csak Brandenburgi Katalin és kísérőinek anyagi – és talán erkölcsi – túlkapásai magyarázhatják, hogy a város tanácsa a bécsi pénzügyi intézményeknél végül is tovább tanácsolta ezt az Erdélyből kiköltözött, s rájuk nézve terhes udvart.

Függelék

Potentissime atque Invictissime Caesar, Rex et Domine Domine nobis Clementissime Sacratissima Caesar[ea] Regia[ue] Majesta[s] V[est]ra adhuc clementissime recor-dari dignabitur, qualiter anno proxime elapso ad Ejusdem Maj[est]at[is] V[est]rae mandatum, Serenissimam Principissam Brandenburgicam viduam Bettlényanam ejusdemque familiam per totius fere anni curriculum, tum mansionis commoditate, tum caeterorum quoque alimentor[um] et victualium subministracione, non sine maximo nostro dispendio intertenuimus, ad aliquot mille florenos hungar[icos] in eum solum finem erogantes. Quia autem Sacratissima Caes[area] Reg[ia] Maj[est]as V[est]ra, penes praememoratum mandatum in id quoque clementissime se resolvit: quod totum illud, quicquid ad sustentationem praelibatae Principissae ejusdemque familiae subministraverimus in sortem et defalcationem proxime imponen[dae] taxae ab hac Civit[ate] solvi solitae cedere debeat. Ea propter Sacratissimae Caesar[ae] Regiaeque Maj[est]at[is] V[est]rae hisce humilime supplicamus quatenus Inclitam Cameram Hungaricam super hac Maj[est]at[is] V[est]rae clementi resolutione certificare, Eidemque quo ratione praedictor[um] expensorum certum nobiscum ineant computum, eademque in futurae taxae defalcationem sine aliquali renitentia vel difficul[tat]e recipiant per solitam Commissionem benigne demandare dignetur Sacratissimae Caesar[ae] Regiae Maj[est]at[is] V[est]rae pro clementissima reso-lutione humilime nos commendantes.

Sacratissimae Caesar[ae] Regiaeque

Maj[est]at[is] V[est]rae

Humilimi et Subjectissimi

Subditi

Mag[ist]r[at]us Civium, Judex Caeterique Iurati cives Liber[ae] Reg[iae] Civitatis Soproniensis

Ad Sacratissimam Caesar[eam] Regiamque Majestatem Dominum Dominum n[ost]rum Clementissimum

Humilima Supplicatio

Mag[ist]ri Civium, Iudicis caeterorumque Iuratorum Civium Liberae Regiae Civitatis Soproniensis⁶⁷

FAZEKAS ISTVÁN | Szenttamásy Máté erdélyi

⁶⁷ A levél tartalmáról, a forrás feltalálási helyéről lásd az 54. sz. jegyzetet és a hozzá tartozó főszöveget.